

[1–2021]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

[1-2021]

Fakulta
humanitních
studií UK

Faculty
of Humanities,
Charles University

Obsah | Contents

Editorial – Theoretically Informed History Writing and Present-Minded Questions	5
---	---

1. Studie a eseje | Studies and Essays

WILLIAM O'REILLY – The Risky Business of Migration. Interdisciplinary Approaches to Decision Making and Risk in the Study of Migration <i>Riskantní migrace: Interdisciplinární přístupy k rozhodování a rizikům ve studiu migrace</i>	11
--	----

RADMILA ŠVAŘIČKOVÁ SLABÁKOVÁ – Orální historie v druhém desetiletí 21. století: od reflexivity a komunity k extremitě a pandemii covidu-19 <i>Oral History in the Second Decade of the 21st Century: From Reflexivity and Community to Extremes and Covid-19 Pandemic</i>	37
---	----

LENKA HANOVSKÁ – Modernizace české filozofie na základě zvýznamnění pojmu osoby. Je personalismus Ferdinanda Pelikána a Karla Vorovky formou individualismu? <i>Modernisation of Czech Philosophy Based on Emphasising the Concept of Person: Is Ferdinand Pelikán's and Karel Vorovka's Personalism a Form of Individualism?</i>	59
---	----

JAN POTOČEK – Melancholie a sebevražda v díle Roberta Burtona <i>Melancholy and Suicide in the Work of Robert Burton</i>	84
--	----

2. Diskuse a rozepře | Discussions and Disputes

VERONIKA ČAPSKÁ – 'I feel like I am a hybrid myself'. An Interview with Professor Peter Burke (University of Cambridge) <i>„Sám se cítím jako hybrid“. Interview s profesorem Peterem Burkem (University of Cambridge)</i>	109
--	-----

MILENA BARTLOVÁ – Marshal Koněv and the Immaculate Virgin: Some Art-Historical Issues in the Czech Politics of Memory <i>Maršál Koněv a Panna Marie: Uměleckohistorický kontext české politiky paměti</i>	130
---	-----

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

PAVEL HIML – <i>Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1920</i> (Lukáš Fasora)	143
JAROSLAVA HOFFMANNOVÁ – <i>Jaroslav Werstadt (1888–1970). O minulosti pro přítomnost</i> (Tomáš Pánek)	146
MARTIN JEMELKA, JAKUB ŠTOFANÍK – <i>Víra a nevíra ve stínu továrních komínů: náboženský život průmyslového dělnictva v českých zemích (1918–1938)</i> (Tomáš Mašek)	150
ZDENĚK KÁRNÍK – <i>Na úsvitu dějin české sociální demokracie. Od prvopočátků hnutí k základním moderní politické strany (1844–1893)</i> (Tomáš Schejbal)	156
SARAH LEMMEN – <i>Tschechen auf Reisen. Repräsentationen der außereuropäischen Welt und nationale Identität in Ostmitteleuropa 1890–1938</i> (Filip Herza)	159
VÍT SCHMARC – <i>Země lyr a ocele. Subjekty, ideologie, modely, mýty a rituály v kultuře českého stalinismu</i> (Denisa Nečasová)	162
Editorial Note	167
Upozornění redakce	170

PAVEL HIML, *Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1820*, Praha 2019, Argo, 344 s., ISBN 978-80-257-2906-9

V roce 2019 do edice Každodenní život nakladatelství Argo přibyl titul s názvem *Pozorovat, popsat, stvořit. Osvícenská policie a moderní stát 1770–1820*. Autorem knihy je pražský historik a historický antropolog Pavel Himl, který se dlouhodobě zabývá dějinami přelomu raného novověku a moderní éry, hlavně v právně-historické a historicko-antropologické perspektivě, dále dějinami kriminality, neusedlého obyvatelstva a okrajových společenských skupin. Uvedená témata, jejichž svorníkem jsou témata disciplinace, řádu a dohledu, autor zpracoval již v minulosti ve svých monografiích v letech 2003 a 2007 (*Die „armen Leüte“ und die Macht. Die Untertanen der südböhmischen Herrschaft Český Krumlov/Krumau im Spannungsfeld zwischen Gemeinde, Obrigkeit und Kirche (1680–1781)*; *Zrození vagabunda. Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*). Téma disciplinace masy obyvatelstva na prahu moderní epochy Pavla Himla přirozeně přivedlo k zájmu o vznik a formování policejního aparátu – jednoho z důležitých nástrojů moderního státu.

Výběr časového úseku je velmi slibný. Vždyť právě ve druhé polovině 18. století byly položeny základy toho, jak se k „úřadu“ a „státu“ vztahoval moderní člověk, jak státní úřady chápal a do dnešních dnů chápe, se vším dobrým i zlým. Autor ale neměl ambici sepsat institucionální dějiny policie či státního represivního aparátu, nejde tedy o syntézu dějin vzniku a formování policie na území Čech. Pavel Himl přistupuje k tématu daleko sofistikovaněji, lze říci, že s velkou invencí. Jde mu o analýzu role policie jako součásti veřejné správy, chce zachytit proměnu jejího vnímání ve společnosti a rozsah jejích kompetencí. Autor využívá historicko-antropologický přístup jako cestu k rozkrytí uvažování člověka sledované doby, což je v případě ambivalentního vztah mezi státem a občanem velmi produktivní. U kořene Himlova přístupu k věci stojí teze, že stát a jeho policie na jedné straně formují životní prostor občanů, a to i za cenu represe, a na straně druhé si právě kvůli tomu občané silněji a jasněji uvědomují svá občanská práva. Vytyčení tohoto přístupu známe z blízkého zahraničí například od Petera Beckera nebo Thomase Winkelbauera. V tuzemské historické produkci jde o dílo ve své komplexnosti pionýrské, inspirativní a originální.

Knihla sestává ze tří částí, které spojuje obdivuhodná schopnost autora na základě zdánlivě fádňích archiválií úřední povahy vyprávět poutavý příběh a udržovat čtenáře v jistém napětí a objevitelském rozechvění. Čtenář je postupně seznámen s inspiračními zdroji, jež stály u zrodu moderního policejního aparátu

v rakouské monarchii, Pavel Himl se tu ohlíží za inspirativním dílem teoretiků státovědy (Johannem Justim a Josephem Sonnenfelsem) interpretujícím polici jako nástroj sloužící pro blaho státu, sleduje vývoj ve Francii a klade si otázky po francouzské inspiraci v rakouském policejním státu. V centru Himlovy pozornosti stojí činnost pražského policejního ředitelství, založeného v roce 1785, a otázka návaznosti jeho práce na starší magistrátní agendu. Autor si klade závažné a komplexní otázky po genezi úřední komunikační sítě, příčinách nového rozdělení městského prostoru na obvody v čele s komisáři, jejich subordinaci. Za velmi poutavou část považují hledání ideální podoby policejního úředníka, který by ve své práci kladl důraz na prevenci vzniku bezpečnostních rizik. Pro domácí bádání je inspirativní a záslužné, že se Pavel Himl nenechal omezit pouze pražským prostorem, ale že dílo obsahuje četné pasáže k situaci na venkově, opřené hlavně o protokoly z krajských objížděk a zpráv zasílaných na krajské úřady. V jistém smyslu testem zdokonalování správní a policejní práce jsou pro Himla hlavně větší nebo na kreativitu náročnější projekty jako konskripce obyvatelstva, ohlašovací a pasová povinnosti a číslování domů. Staví tu jak na vlastních výzkumech, tak na výzkumu Daniely Tinkové a Zdeňky Stokláskové, které v tomto světle analyzovaly vliv Francouzské revoluce jako téma importu nežádoucích, protistátních myšlenek. Velmi atraktivní případy srocní lidu u nevěstince v pražské Jalovcové ulici (1793) a jiříkovské masopustní aféry (1802) Himl využívá k zamyšlení nad rolí policie jako garanta bezpečnosti ve společnosti, jako záruku „vnitřního klidu“ a instituci silným hlasem promlouvající do vymezení „veřejného pořádku a mravnosti“.

Pavel Himl dokazuje, že policie byla institucí nejen represivní, ale představovala i společensky produktivní fenomén ve své péči o blaho společnosti a jednotlivce. Jde o vymezení se vůči tradičnímu levicovému diskurzu častému a silnému v současnosti v západní Evropě a hlavně USA. Jeho mluvčím pro užší badatelské téma je pro Himla americký antropolog a anarchistický aktivista David Graeber, který činnost policie vnímá výhradně jako byrokratizované násilí. Podle Pavla Himla v každé rozvinutější společnosti jistá míra zúřednění existence nutností, avšak občan na oplátku od státu získal (a získává) různé benefity (zdravotní péče, školství, veřejný pořádek, ochrana osobního majetku apod.). Tento zásah do aktuální debaty – připomeňme výbušný slogan „Defund the police“ – má své limity, neboť k otázce, zda byl moderní stát vytvářen převážně za cenu represe, se autor jasně nevyjádřil.

Autor opřel svůj výzkum velmi pečlivě o prameny české a rakouské proveniencí. U českých pramenů byly jistě základem fondy gubernia a policejního ředitelství uložené v Národním archivu v Praze, ale pro poznání extenze policie na venkov Pavel Himl poctivě pracoval s fondy krajských úřadů, velkostatků a měst.

Vysoko oceňuji, jak účelně dokázal do textu zapracovat poznatky širokého spektra zahraniční literatury z oborů historie, sociologie a antropologie.

I když nejsou hypotézy Pavla Himla ve středoevropském kontextu zcela nové, důležitou devizou knihy je její vazba k českému prostředí a velká pečlivost autora v práci s prameny. Dílo je to poutavé, poučné, zábavné, jistě jde o jeden z milníků poznání tématu a vzor pro další výzkumy. Přečíst si knihu v době nouzového stavu a rozjitřené nálady české společnosti proti státu, úřadům a policii, odůvodňujícími svou (represivní) práci ochranou veřejného zdraví, dávalo navíc zážitek z četby zvláštní půvab aktuálnosti.

*Lukáš Fasora
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity*